

רב חובל באוניה טובעת

א. פרידמן

מאמר על הרבי מפיאסצ'נא מחבר "אש קודש" – אסופת
דרשות שנאמרו בגטו ורשה בשנות הזעם.

הרבי מפיאסצ'נא ברחוב בגטו ורשה

מנהיג בשעת הסתר פנים

ר' קלונימוס קלמיש שפירא, האדמו"ר מפיאסצ'נא נולד ביום יט' באייר תרמ"ט (1899) בעיר גרודז'יסק, למשפחת אדמו"רים מיוחסת, הן מצד אביו, ר' אלימלך מגרודז'יסק, והן מצד אמו, מרת חנה ברכה בת ר' חיים שמואל האדמו"ר מחנצ'ין.

הרבי עבר תלאות רבות מילדותו, נתייתם מאביו בגיל צעיר ומי שגידלו וחינכו היה ר' ירחמיאל משה מקוז'ניץ (בן אחותו מאביו- אחות שהייתה מבוגרת ממנו בשנים רבות) שלימים אף השיא לו את בתו לאשה. בהיותו בן עשרים ואחד סמוך לר"ה תר"ע (1910) עבר לגור בפאסצ'נא. שלוש שנים לאחר מכן כאשר נפטר רב העיר, הרב נח מביאלא נתמנה ר' קלונימוס קלמיש שפירא לכהן תחתיו. ומאז כונה הרבי מפאסצ'נא.

אחר מלחמת העולם הראשונה קבע הרבי מפאסצ'נא את משכנו בורשה ושם הקים בשנת תרפ"ג (1923) את ישיבת "דעת משה" ישיבה חסידית שנתקיימה עד לשנות השואה. כיוון שקהילת פאסצ'נא סרבה לאבד את מנהיגותו נהג הרבי לחלק את ימיו בין ורשה לפאסצ'נא. משבת "נחמו" עד שבת "בראשית" שהה בפאסצ'נא ובשאר ימות השנה שהה בורשה.

את רעיתו איבד בי' בתמוז תרצ"ז (כשנתיים לפני פרוץ המלחמה) נותרו עמו בן ובת. אך מיד בימים הראשונים להפגזת ורשה על ידי הגרמנים נפצע בנו ונלקח לבית החולים. היה זה ביב' בתשרי ת"ש. למחרת הלכה כלתו (מרת גיטל בת האדמו"ר מבאליכוב) לבקר את בעלה הפצוע, דודתה מרת חנה בת ירחמיאל משה מקוז'ניץ נלוותה אליה שתיהן נהרגו מהפצצה אווירית שנעשתה במכוון על פתחו של בית החולים, כיוון שאנשים רבים צבאו שם בתור, עד שיוורשו לבקר את יקיריהם, בטז' בתשרי נפטר בנו של הרבי, ובז' בחשוון כשלושה שבועות אחר כך נפטרה אמו של הרבי, כך שיכל הרבי בימים ספורים את בנו, כלתו, אמו ובת אחיינו, איש מן הנפטרים (זולת אמו) לא הותיר אחריו בנים, והרבי אמר קדיש לזכר כולם... למרות הכל ערך את תפילות חג סוכות בסוכתו הקטנה שהוכנה במחבוא, אמר דברי תורה וחילק שיירים

כנהוג, וכן הנהיג את ההקפות בשמחת תורה ורק במוצאי החג ישב וקונן מרות על בנו...

דמותו האבהית מצד אחד והמיוסרת כאיוב מן הצד האחר. ליוותה מאות ואלפים מיושבי הגטו הגדול ביותר ברחבי פולין- גטו וורשה. אך לא רק אותם השכיל הרבי ללוות בשעות הקשות. הוא אחז שם בקולמוס וחרט על דפים, בדיו לבו את תמצית רעיונותיו והתמודדותו כמנהיג בשעת הסתר. ואת כתביו אלו גנז בשלהי שנת תש"ג בתוך כדי חלב והטמינם באדמת הגטו שהלך והתכלה באלפי צורות של מיתות משונות.

הכתבים נשתמרו באדמה עד אשר הפולנים החלו בעבודות שיפוץ ובניה מחדש של וורשה החרבה. אחד הפועלים מצא את הכדים עם הכתבים, הללו הועברו לארכיון פולני.¹

במקביל עשו חסידי הרבי כל מאמץ לאתר את הכתבים. הם ידעו כי הרבי החביאם וציווה למוצאם והפציר במי שישרוד שיפיצם בישראל. אך בימים ההם אין כל מגע דיפלומטי בין ישראל לפולין איך אפשר אפוא לנסות להגיע לכתבים? בדרך לא דרך מגיע שליח הסוכנות היהודית, ברוך דובדבני, לפולין ושם מתברר לו כי הכתבים-נמצאו. הוא מצליח להגיע למקורות הנכונים לצלמם על מיקרופילים להחביא את המיקרופילים בתוך טבעת² וכך בשנת תשט"ו הוא מעלה אותם לארץ (כתב היד המקורי הגיע שנים רבות אחר כך ע"י השתדלותה של ממשלת ישראל)³ בארץ

¹ ר' קלונימוס קלמיש שפירא, **אש קודש**, ועד חסידי פיאסצינא ירושלים תש"ך. בהקדמה מאת אהרון סורסקי. עמ' 1-2.

² מתוך דברי המבוא של ברוך דובדבני לספר **אש קודש** (עמ' ללא מספר) וכן: עליזה לבנון, **דרשות של רבנים שנדרשו בתקופת השואה בארצות הכיבוש הנאצי בין השנים 1939-1945**, ירושלים, תשנ"ב עמ' 8. (על סמך עדותם של משפ' דובדבני).

³ שם, שם.

רבי אלימלך מגרודז'יסק

חיים למודי סבל

מנהיגים רבים נמדדים במעשיהם הקטנים. אחרים נמדדים במנהיגותם, ויש הנמדדים דווקא כשאסון מאיים על קהילתם, אחרים מתנסים בייסורי איוב בעצמם ודמותם מאירה לקהלם

מתוך מאפליית חייה. הרבי מפיאסצ'נא נמדד לאורך כל חייו בכל הקריטריונים האפשריים: עוד מילדות רדפוהו האסונות בזה אחר זה. יתום היה מאביו האדמו"ר ר' אלימלך מגרודז'יסק. הוא אומץ על ידי ר' ירחמיאל משה מקוז'ניץ ואצלו רכש את יסודות תורתו. לבבו הרגיש מורתח היה בייסוריו, יתמותו צרבה את זכרונו הילדותי. את נפש אביו מולידו ביקש לא פעם בכאב. ואף על פי כן מעולם לא התרעם על מר גורלו. וכך התבטא בספרו צו וזרוז:

"רבש"ע רחום וחנון, מילדות ועד עתה אני מלא ייסורים, עודי ילד רק דאגות וצרות שברו כוחי ורוחי. פעוט הייתי כשהתייתמתי מאבי הצדיק אותו כמעט ולא הכרתי ולא זכיתי שאיש אלוקים הקדוש יגדלני רבש"ע בכל זאת אין לי טענות ותרעומת עליך ח"ו, צדיק אתה בכל מעשיך ולולא ימין חסדיך בכל מצוקותיי, כי אז אבדתי בעוניי"⁴

לימים נישא לבתו של אביו מאמצו- מרת רחל מרים בתו של ר' ירחמיאל משה. וזכה לבן יקיר שכמעט קיפח את חייו במחלה קשה והוא בן שלושים ואחת יושב היה על ידו מביט אל גופו המתכלה אל שפתיו הבוערות ונושא תפילה מורתחת בדמעות:

"מה כוחי לשבת כך דומם ליד מיטתו בעת אשר הרופאים הרבו עבודה להחזיקו בחיים ובקושי גדול החזיקו בו נשמתו. כל חושי עוררו באותה עת אודות מחשבה אחת: בני יחידי מחמדי מסוכן נשפט מתאבק והעולם מתנועע סביבו...יושב אני ורועד ומביט בו כששפתותיו החרובות מתנועעות בלחש. מביט

⁴ ר' קלונימוס קלמיש שפירא, צו וזרוז, ועד חסידי פיאסצ'נא, תל אביב, תשכ"ב, עמ' 41.

אני וחושב מי יודע מחרתיים מה יהיה? ואף למחרת אינני בטוח"⁵

וכשקם הבן ממטית חוליו לא היה קץ להודיה שחש כלפי ריבונו של עולם. והוא כותב בספרו צו וזרוז שירות ותשבחות לקב"ה שהציל את בנו מרדת שחת.

אך מסכת תלאותיו לא תמה. קובעת מרורים גדולה עוד נכונה לו. בי' בתמוז תרצ"ו איבד את רעייתו מרת רחל שהייתה אשת חיל יוצאת דופן בהליכותיה ובמנהגיה. במכתב שכתב הרבי לאחד מתלמידיו, ר' אלימלך בן פורת, ששהה בארץ הקודש כתב: **"אף על הצדקת הזאת שכל כך נקרעה מאתנו בדמי ימיה...ואספר לך מעט מן מעלותיה אפס קצתן תראה וכולן לא תראה..."**⁶

בהמשך המכתב הוא מתאר את סדר יומה שהחל מהשעה שש בבוקר וכלל שעות ארוכות שהוקדשו לתפילה ולימוד תורה היא למדה תנ"ך ומדרש זוהר, קבלה וחסידות, והרבי מעיד שהייתה לה ידיעה כה רחבה בקבלה ובחסידות שגרמו לו להשתוממות פעמים רבות.

"כאשר לא עלה בידה ללמוד הייתה שרויה בצער רב והתאוננה שיום חשוך הוא לה. כמו כן הרבתה במעשי צדקה וכיוון שכספי הבית לא הספיקו לכל נדבותיה נטלה הלוואות בריבית ובהיתר עיסקא והמשיכה במעשי החסד שלה."

⁵ ר' קלונימוס קלמיש שפירא, **מבוא שערים**, ועד חסידי פיאסצ'נא, ירושלים, תשכ"ב, עמ' כא.

⁶ ר' קלונימוס קלמיש שפירא, **דרך המלך**, ועד חסידי פיאסצ'נא, ירושלים תשנ"ח, עמ' תמה.

בהזדמנות אחרת כשכתב באור עמוק מתורת החסידות כתב הרבי:

"הקדמה זו מס' מבוא שערים כתבתי טרם לקח ה' את זוגתי הרבנית הצדקת מרת רחל מרים בת הצוה"ח רבי ירחמיאל משה זצלה"ה ומעת לוקחה ממני לחסות בצל כנפי שכינתו חסרתי כל זאת שכן בעודה בחיים חיותה עברה על כתבי והעירה אותי לבאר בזה איזה דברים."

ר' אלימלך בן
ציון הי"ד בנו
של הרבי.

"אני במלחמה כבר הפסדתי"

ספטמבר 1939 יב' בתשרי, וורשה מופגזת מטוסי הלופטאנזה הגרמניים מנמיכים עוף וזורעים הרס ומוות בבירה הפולנית. עדיין אין איש יכול להעלות על לב את מאורעות הימים שעתידיים לבוא, אך כבר אז יכלו לחוש עד כמה יריית הפתיחה אכזרית ועקובה מדם. אזרחים מנסים בידיהם לחפור ולהוציא מן ההריסות את יקיריהם שנקברו חיים ולהק מטוסים קוטל אותם באחת. הרחובות מלאים עשן וריח גופות. הכול נחבאים בין כותלי

מקלטים ומרתפים. פגזים מתעופפים לכל עבר.⁷ והרבי בו ביום מתבשר כי בנו נפצע קשה מן ההפגזה. מקורביו מפנים אותו לבית חולים אך בתי החולים מלאים פצועים עד אפס מקום ואין הם יכולים לקבלו. הם מפעילים כל מי שאפשר ורק אחרי יום תמים מצליחים לאשפזו הוא מתחיל לקבל טיפול אך מצבו קשה עד למאוד. הרבי יושב אצלו כבימי מחלתו שפתיו דובבות לריבונו "לו יחיה בני לפניך גם הפעם הזאת". ובחוץ מעבר לשערים הכבדים מתהלכים קרובי החולים, אנה ואנה להתוודע את שלום יקיריהם, אי אפשר להכניסם הכול מלא עד אפס מקום רק מפעם לפעם יוצאות אחיות ונושאות דרישת שלום. פלוני מצבו כך, ואחר כך, ואת השלישי עוד לא ידענו היכן מקומו. וכן הלאה... שעות על גבי שעות עומדים האנשים בחוץ כמהים לפיסת מידע וביניהם כלת הרבי אשת בנו מרת גיטל (בת האדמו"ר מבאליכוב) השוכב על ערש דווי ודודתה מרת חנה בת ר' ירחמיאל משה מקוז'ניץ. הן מחכות כבר שעות לשמוע מה שלומו. ולפתע שריקת עיט: מטוס גרמני מנמיך טוס ומה איכפת לו אם הקהל צובא על פתחו של בית חולים. מה איכפת לו אמנות בינלאומיות. אזרחי פולנים הם, בית חולים פולני הוא- וזה מה שקובע. והוא ממטיר עליו אש תופת... בתוך שניות הופך המקום לשדה קטל בין ההרוגים הרבים: כלת הרבי ודודתה.

אך קובעת המרורים לא תמה בזאת, אחד מחסידי הרבי ששמע על האסון הזדרז לאסוף את הגופות ובתוך כך הסיר מעליהן תכשיטים רבי ערך מחשש לביזה. (הנשים נהגו לעונדן באותה

7 אדם צ'רינאקוב, יומן גיטו ורשא, יד ושם, ירושלים, תשי"ל עמ' 6. וכן: ח. קפלן, מגילת יסורין,

יומן גיטו ורשא, תל אביב, תשכ"ו, עמ' 21.

חג סוכות- בלילה הראשון ערך את שולחנו בסוכה קטנה שהוקמה בפינת סתר, מחמת הצוררים, ועם שחר התכונן לעבודת היום כרגיל.

תפילת שחרית- המקורבים מחליפים את הש"ץ הקבוע, חסיד ותיק המקורב לרבי, שמא לא יוכל לשלוט ברגשותיו על שבר בית הרבי. מחליפו-הוא חסיד זקן ורגיל. גם הוא בכוחות אחרונים מבליג ופוצח בפקודת קודש בניגוני החג הרגילים.אולם כשהוציאו את הספרי תורה ותורו של הש"ץ הגיע לשיר "על הכל" בנוסח קוזניץ פרץ לפתע בבכי מר. מיד הרעים עליו הרבי בקולו ואמר "נו יום טוב!" ביום טוב שני של גלויות בערוב היום סמוך לכניסת השבת הגיעו רגעיו האחרונים של בנו של הרבי-רבי אלימלך לקיצם. בכוחות אחרונים ביקש שיגישו לו כוס של קידוש ומיד כשסיים לקדש על היין יצאה נשמתו. (מעניין כי חידושי התורה שהותיר אחריו רבי אלימלך היו על מסכת שבת) לידו עמד אביו הרבי מפיאסצ'נא שאיבד בימים ספורים שלושה מבני משפחתו...

היה זה ביום טז' בתשרי ת"ש. את שברון לבו מתאר הרבי בספרו צו וזרוז:

"ואחר שזכינו שיראה ד' בתלאותנו ועמלנו העצומים וישיב לנו מתנתו הנחמדה והיקרה וירפאהו ממחלתו המסוכנת, הנה נגזר עלינו ממרום דין קשה, דין מר ונמרר לשוב ולקחתו ממני בשנת ת"ש במלחמה...ותקוותי נגדעה. גדול השברון עד בלי נשוא ורק אתה ד' ברוב נפלאותיך תעמידני ותחזקני."⁹ לרבי נותרה עתה רק בתו היחידה מכל בני משפחתו.

שמחת תורה ליל התקדש החג, ברחובות הרס ההפצצות. בחדרים אימה. החסידים מתאספים בביתו של הרבי, אבל שאינו יושב שבעה. אבל, שמשכיח צרתו כדי לשמוח בשמחתו של בוראו-שמחת תורה. מעיד על כך תלמידו הרב אהרון הלוי פיצ'ניק

9 ר' קלונימוס קלמיש שפירא, **צו זרזו**, ועד חסידי פיאסצינא, תל אביב, תשכ"ב, עמ' 45.

"ההקפות נערכו בחפזון איש איש מיהר לביתו כי מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה והנה לפתע עובר הרבי לפני התיבה ופותח בניגון הידוע של אשת חיל (נוסח קרלין) בהתלהבות ובדבקות יוקדת שכחנו את הכל, הרבי היה מופשט לגמרי מעולם ומלואו, ואנחנו נגרפנו בלהטו ושכחנו לגמרי את האשמדאי הנאצי שהשתולל בראש חוצות, שכחנו את ההפצצות ואת ההרוגים ודומה היה לנו כי כולנו עולים ביחד עם הלהבה המתפרצת מליבו של הרבי... כל אחד מאתנו חש בפועל ממש איך מתייחדת היונה התמה כנסת ישראל אשת חיל עטרת בעלה, בדודה ית' ביום זה וגם בהסתר פנים כזה "בואו נשמח אני ואתם" שמענו את קול ה' הבוקע אלינו מבין ערפילי חושך ענן וערפל. איזה הסתר? מה חסר לנו ברגעים אלו, הרי אנו נהנים מזיו השכינה... אותם רגעי אושר לא אשכח לעולמים".¹⁰

רגעי אושר אמר. זר לא יבין! אבל זהו אושרו של יהודי המתפשט מצרותיו ושמח בשמחת אביו. האושר שנובע מן היכולת להעפיל מעל כבלי אנוש האסורים שכול ומוות למדרגתם של מלאכים.

רק במוצאי שבת פרץ הרבי בבכי קורע לב וקונן מרה על מות בנו.¹¹ באחת מדרשותיו בגיטו התבטא על האסונות שפקדו אותו ואת אחרים בימים הראשונים לכיבוש וורשה וכך אמר: "ואפילו מי

¹⁰ ח. פרנקל, זכרון קודש לבעל אש קודש, ועד חסידי פיאסצ'נא, גרודז'יסק-ירושלים, תשנ"ד עמ'

שבחמלת השם עליו נשאר חי גם אחרי יסוריו מכל מקום חלקי כוחו ומוחו ורוחו נשברו ונאבדו ממנו" זמן קצר אחר כך בז' בחשוון נפטרה גם אמו מרת חנה ברכה שפירא. ואז נותר יתום, אלמן ושכול לא פלא שאמר: "איך האב שוין פארשפילט דיא מלחמה השי"ת זאל העלפען אז דער ישראל זאל דיא מלחמה געווינען!"¹² (אני במלחמה כבר הפסדתי ה' יעזור שעם ישראל ינצח במלחמה זו).

אכן מיני אז נרתם הרבי לעניינים של כלל ישראל ושקד בכל כוחו על הצלתם וחזיקם של הרבים תוך התעלמות מוחלטת מצרכיו ומיכולתו להציל את עצמו. בביתו שברחוב דז'ילנא 5 פתח מטבח צבורי מעין בית תמחוי עבור 1500 איש.

מטבח
צבורי
לילדים
בגטו ורשה

אחד מחסידיו בשם לאזר קהאן הציע לרבי לנסוע אל קרובו האדמו"ר מסטולין שעירו הייתה אז תחת הכיבוש הסובייטי

12 ר' קלונימוס קלמיש שפירא, **אש קודש**, ועד חסידי פיאסצינא, ירושלים תשי"ך. בהקדמה מאת

ונחשבה לשטח בטוח יותר מוורשה שבכיבוש הנאצי. אך הרבי ענה לו "לא אעזוב בשעת מצוקה את החסידים שלי במקום שהם נמצאים עלי להמצא. לא אסכים להציל את עצמי ולהשאיר את החסידים הפקר"¹³ גם חסיד נוסף בשם לייב ביין מעיד כיצד ניסו לדאוג לרבי לצאת את גבולות פולין בעוד מועד ונתקלו בסרובו המוחלט להשאיר את חסידיו מאחור. ובכך הוכיח עד כמה היה נאמן למשפט שחרץ עוד בטרם המלחמה "רבי שלא מוכן לילך לגהינום כדי להציל חסיד שלו מרדת שחת, אינו רבי כלל".

אבל על החסידים ציווה להימלט ועודד אותם לברוח מכתביו ליוו אותם עד ווילנה (ישנו מכתב שכתב בשלהי ת"ש 1940 - ועד יפאן בשנת תש"א-1941). התמסרותו לתלמידיו הייתה ייחודית וכן אהבתו. ומן המעיינות הללו של אהבה להם ולתורתו יתברך צמח ועלה ספרו "חובת התלמידים" שיצא לאור בשנת תרצ"ב (1932) בוורשה והתקבל בכל עולם הישיבות(תופעה מעניינת וייחודית לכשעצמה) בספרו זה הוא נוקט בדרך הפוכה לספרי המוסר הוא אינו מצביע על חולשות אנוש כדי לעורר את שימת ליבו של האדם אשר מתוך מודעות זו ילחם ביצריו וחולשותיו. אלא הוא מרוממו לפיסגה נישאה ומורה לו עד כמה ביכולתו להעפיל מעל לדרגתם של מלאכים. בשפתו הנאה ובגישתו האישית והמושכת מרכז את כל ההתנגדויות של טבע אנוש עד שאין לו אלא משאלה אחת לקדם את עצמו יותר ויותר בעבודת התפילה ולימוד התורה. המתבונן בספר זה מגלה בו כי מחוץ להיות יוצרו גדול בתורה, הרי שהוא נכתב בידי סופר מחונן

¹³ מנשה אונגאר, אדמו"רים שנספו בשואה, מהדורה ב', מוסד הרב קוק, תשכ"ט, עמ' 249.

ופדגוג גדול, המבין לנפש הבחור הצעיר והמצעידו מתוך מוטבציה פנימית ועצמאית להתעלות בעבודת ה'.

הרבי
מפיאסצ'נא
בצעירותו

גדול בתורה, סופר מחונן ופדגוג גדול

כישוריו של הרבי נודעו כבר בהיותו צעיר לימים בהיותו בן עשרים וארבע נתמנה לכהן כרבה של פיאסצ'נא כשנפטר רבה-הרב נח וינברג (מביאלא).¹⁴

בשנת תרפ"ג 1923 הקים בוורשה את הישיבה החסידית "דעת משה" וקבע בה את משכנו. אך אנשי פיאסצ'נא שהוקירו את דמותו סרבו למנות רב אחר תחתיו והפצירו בו להמשיך לכהן כרבם גם בשבתו בוורשה הרבי נענה להפצרותיהם ומאז חילק את זמנו בין וורשה לפיאסצ'נא משבת "נחמו" עד שבת

"בראשית", שהה בפיאסצ'נא ובשאר ימות השנה שהה בוורשה. בישיבתו השקיע את כל אונז, הונז וכישוריו ונוהג היה לומר כי **כל הנשיאות וההנהגה של החסידים אינה כדאית לו אלא בשביל הישיבה ותכלית הישיבה להוציא ממנה עשרה בני עלייה!**¹⁵

בנוסף להנהגת הישיבה והנהגת החסידים והרבנות בפיאסצ'נא ולכתיבת חיבוריו הרבים: **חובת התלמידים**, **צו וזרוז**, **בני מחשבה טובה**, **הכשרת אברכים**, (ואח"כ הוציאו תלמידיו את דרשותיו שלפני המלחמה בספר **דרך המלך** ואת אלו שדרש בתוככי הגטו בשם **אש קודש**). היה הרבי פעיל ולוחם ללא חת באגודת "שומרי השבת" שלימים אף התמנה לנשיאה. הוא סבר כי פעולתה העיקרית של חברת שומרי שבת היא לבער את ה"עם-ארציות" וזאת יש לעשות ע"י הסברה מסועפת (עד שאצלנו ובארצנו הבינו את מה שהוא הבין אז...) לכן דרש מקהילת וורשה ומיתר שש מאות הקהילות שבפולין להקציב סכום כסף גדול לשם תעמולה שתעשה על ידי הדפסת חוברות בסגנון פופולרי באידיש, פולנית, ובלשה"ק, הוא פעל לעזרת "התאגדות סוחרים יהודים" שעשתה רבות בנושא השבת ולחם נגד הממשל בעניין "חוק מנוחת יום ראשון" תמיד כאב את חילולי השבת עוד בטרם השואה ובשואה עצמה. ימים ספורים לפני שבת "שובה" (לפני המלחמה) נודע ברבים כי מיתרי הקול של הרבי נפגעו באורח קשה. והרופא אסר עליו את הדיבור באופן מוחלט. בנסיבות אלו היה ברור לחסידיו כי מן הסתם לא יוכל לדרוש בבית הכנסת, אך הרבי תקע בשופר בר"ה ושלח להכריז בכל

15 ר' קלונימוס קלמיש שפירא, **אש קודש**, ועד חסידי פיאסצ'נא ירושלים תשי"ד, עמ' 16. בהקדמה

בתי הכנסת כי יבוא גם יבוא לדרוש בשבת "שובה". רק בדרשה עצמה הבינו החסידים על מה ולמה מסר את נפשו ובא לדרוש. וכך אמר הרבי:

"אבל כאמור שמירת השבת ירדה פה לדאבוננו הדבר הגיע לידי כך, עד שאני כאשר התחלתי פה לעסוק בענייני תיקוני שבת שלחו לי שילשינו עלי בענייני משרת הרבנות שלי, אבל בערים שוטים בזה הם רוצים להפחידני שאחדל מלעסוק תיקונים למצוות ה'. האם רק את משרת הרבנות בלבד מוכן אני להפקיר בעד ה'? הלא גם את צווארי מוכן אני להפקיר, האם אין הם יודעים שאיש ישראל כשאומר שמע ישראל ..ה' אחד. מוכן להשחט להתלות ולהשרף בעד ה'...¹⁶ (ולא ידע הרבי אז כי גם הוא יזכה להמנות על הנשחטים והנשרפים בעד ה')."

¹⁶ ר' קלונימוס קלמיש שפירא, **דרך המלך**, ועד חסידי פיאסצ'נא, ירושלים תשנ"ח, עמ' תכג-תכד.

לולי תורתך שעשועי

בגיטו עבד באחד ה"שאפים"(בתי –מלאכה) של שולץ תחת פיקוחו של הרב אברהם הנדל שהעסיק ב"שאפ" שלו רבים מהאדמו"רים והרבנים של וורשה כדי לאפשר להם לזכות בכרטיס "עובד" שמשמעו היה-אשרה לחיים. בשאפ של הסנדלרים ברחוב נובוליפיה 46 בגטו וורשה ישבו הרבי מפיאסצ'נא והרבי מקוז'יגלוב – ר' אריה לייב פרומער שהיה ראש ישיבת חכמי לובלין ועילוי עצום, הרב שמשון שטוקהימר והרב זושא פרידמן ועוד רבים מגדולי רבני וורשה. בהושענא רבא תש"ג 1943 מבקר שם הלל זיידמן וכך הוא מתאר את שראו עיניו.

"הנני בבית המלאכה של שולץ אני בא בשעה שהקהל דופק במסמרים ואומר הושענות. כאן נתלקטו תודות לאחד המנהלים מר אברהם הנדל, סלתה ושמנה של האורתודוקסיה:אדמו"רים, רבנים, תלמידי חכמים, עסקנים דתיים, חסידים ידועים. הנה יושב ליד סדנת תיקון הנעליים(העבודה אינה אלא הוצאת מסמרים בצבת) הרב

מקוזיגלוב יהודה אריה פרומער ראש הישיבה לשעבר של ישיבת חכמי לובלין הוא יושב כאן ורוחו מתנשאת לעולמות אחרים. הוא איננו פוסק מללמוד בעל פה. שפתיו נעות כל הזמן. מזמן לזמן פונה לאדמו"ר מפיאסצ'נא ר' קלונימוס שפירא מחבר "חובת התלמידים", היושב ממולו. מתפתחת שיחה חרישית בדברי תורה. מרחפים מאמרי חז"ל ודברי פוסקים. ועוד מעט מופיעים על סדנת הסנדלרים- יותר נכון במוחות ובפיות של הגאונים- הרמב"ם והראב"ד, בעל הטורים והרמ"א ראשונים ואחרונים. בחלל בית המלאכה עוברים בסך גאונים וגדולים- מה לי אנשי ס.ס. מה לי משגיחים גרמנים. מה איכפת רעב מצוק ונגישות ואימת מוות?! הרי יושבים לא בבית המלאכה ברחוב נובוליפיה 46, אלא בלשכת הגזית בסנהדרין¹⁷ יש לשים לב כי תאור זה ניתן בשנה הקשה של גיטו וורשה כאשר הגטו מתחסל והולך ואלפי מתי רעב ומחלות מושלכים בחוצות. ושם בשאפ הסנדלרים בין קרעי העור והמסמרים- לשכת הגזית של שיירי כנסת הגדולה מתפלפלים בלימודם ובתפילת הושענא...

17 הלל זיידמן, יומן גיטו ורשה, ניו-יורק, תשי"ז, עמ' 127.

בי עליך הורגנו כל היום

ברית מילה הייתה מן המצוות היותר קשות לקיום בגטו מטעמים מובנים, אף על פי כן כשנזדמן לרבי לקיימה, קיימה בחרוף נפש. בחורף שנת תש"ג כשהמצב בגטו היה רע והאקציות תכפו בא אלי האדמו"ר רבי קלונימוס קלמן שפירא מפיאסצנע וביקש שאתלווה עמו לבית בקצה הגטו שם היה אמור להערך ברית מילה לילד יהודי שנולד בגטו. הלכנו בדרכים עקלקלות עד שהגענו לבית. הילד היה כבר כמה חודשים, ולא התאפשר להביאו בברית עד עתה. האדמו"ר מפיאסצנע שהיה מוהל מומחה, התנדב לבצע את הברית מיד כששמע שההורים מעונינים בדבר ואין מי שמוכן למולו, ואולם מחמת חוסר התזונה שהילד היה שרוי בו חשש הרבי להכריע בכך ודאג שהד"ר סאלוויצ'יק (ממשפחת הרבנים סולבייצ'יק מבריסק שהיה כירוג בעל שם בינלאומי) יהיה נוכח בברית הד"ר הסכים אף הוא להשתתף, אך לא יכל לעזוב את מקומו בבית החולים היהודי בלי תעודה מתאימה... {גם עניין זה סודר ע"י ר' אברהם הנדל שדאג להשיג אישור מהגרמנים שהד"ר צריך לבוא לשופ של "שולץ" לצורך איזה עניין { החורף היה בעיצומו ושלג לבן כיסה את הרחובות כשהגענו למקום נתוודענו לטרגדיה. האם בכתה לפנינו כי בעלה נלקח ממנה זה מכבר למחנה כפיה סביבות לובלין, היא עצמה חככה בדעתה אם לבצע את המילה אם לאו משום

**שהיתה לה תקווה למסור את הילד למשפחה נוכרית ולהצילו,
ואם יהיה מהול אפשר שיסרבו בדבר. אולם בגלל שבעלה צריך
רחמים מרובים ובתקווה שזכות המצווה תגן עליו חפצה היא
להכניס את בנה בבריתו של אברהם אבינו. פרצנו בבכי
למשמע דבריה של האם היהודיה עד שר' זושא פרידמן התחיל
לשיר את הזמירות הנוהגות בברית, אז חדלנו מלבכות.¹⁸**

18 יהושע אייבשיץ, **בקדושה ובגבורה**, תל אביב, תשלו. (על סמך עדותו של הוברבנד)

שמחת פורים ומשלוח מנות

בפורים ת"ש מוסר הרבי דרשה קצרה ממש שורות בודדות ובה הוא אומר פורים כפורים כשם שביום כפור חייב אדם להתענות בין אם חפץ בכך בין אם לאו. כך גם בפורים חייב אדם לשמוח בין אם ירצה בכך בין אם לאו **"גם אם הוא בשפלות ובשבירת הלב, המוח, וכל רוחו נרמס, חוק הוא שצריך על כל פנים איזה ניצוץ של שמחה להכניס אל ליבו."**¹⁹ מעיון ביומנו של צ'רניאקוב מתברר כי באותו פורים שחל ב- 24 למרץ וביום שלפניו חוללו הגרמנים פוגרום בחוצות. "הכאת יהודים שבירת זגוגיות, מעין פוגרום."²⁰ כפי הנראה לכן הדרשה קצרה כל כך. הכל נאלצים לברוח ולהחבא עד יעבור זעם. ובכל אופן אומר הרבי **על כל פנים איזה ניצוץ של שמחה צריך להכניס אל לבו.** באותו פורים או

19 ר' קלונימוס קלמיש שפירא, **אש קודש**, ועד חסידי פיאסצ'נא, ירושלים תשי"ד, עמ' ל.

20 אדם צירינאקוב, **יומן גיטו ורשא**, יד ושם, ירושלים, תש"ל, עמ' 38.

בזה שלאחריו הוא מגיש תפוז זהב לר' הנדל כמשלוח מנות וכאות להכרת הטוב על שהמציא לו "עבודה" ומחסה בשאפ שלו הר' הנדל כותב:

"היה זה מצרך יקר ערך בגטו המסוגר והמסוגף. התרגשתי עד דמעות לבסוף נודע ליכמה טרחות השקיע האדמו"ר עד שהשיג את הפרי היקר, הוא שיחד את הנהג הגרמני של פירמה שולץ, ובכסף רב השיג את התפוז אותו מסר לי לשם מצווה ולשם הכרת הטוב"²¹

21 אברהם הנדל, הנהיב האחרון של גדולי התורה בגטו וורשה, ירחון בית יעקב, אדר-ניסן תשכג.

הבית ברחוב דז'ילנא 5

מאז שהוקם הגטו היה הבית ברחוב דז'ילנא 5 אבן שואבת, לא רק כבית תמחוי הוא משמש בתקופה הראשונה של הגטו, כי אם בית כנסת ובית מדרש ועוגן רוחני איתן בסער הנורא שאיים לכלות הכל. מידי שבת ערך הרבי שולחן וחילק שיירים כנהוג ונשא דרשה בפרשת השבוע. אך הנאספים לא היו יהודים שבאו אחר הסעודה או לפניה, כדי לשמוע דרשה. היו אלו יהודים סחופים שהמוות גזל מהם בזה אחר זה את יקיריהם. פנים רבות היו למוות בחוצות וורשה וכולן נוראות ואיומות. והם באו באמצע העבודה ולאחריה, בדרכים נפתלות, אחד אחד, שאיש לא יגלם. אוי להם אם יתפסו מכונסים ואוי להם אם יתפסו בשעת תפילה.

על קירות הגטו כבר בלו הכרוזים שהכריזו על גזר דין מוות של כל המתכנסים ושל כל המתפללים. והם מתכנסים ומתפללים ועוד באיזה רחוב? ברחוב דז'ילנא בו שוכן הפוויאק הידוע לשימצה בית האסורים אליו מביאים הנאצים מידי יום אנשים מעונים כדי

והם באים בכל זאת מידי שבת כדי לשמוע את דברי הרבי כדי לינוק מתורתו טל חיים שיחיה אותם עד השבת הבאה שישביעם ברעבונם, שיחזק את רוחם שיאחה במילותיו את הקרעים שנפערו בתפילתם ובפתילים. ויקשרם לאביהם שבשמים שעתה

מסתיר פניו מהם. אך הרב מוכיח להם מן הכתובים כי גם עתה "בצרתם לו צר" כי עתה מבכה הוא את כאב בניו בבתי גואי שלו "כלני מראשי כלני מזרועי"..." כי אם יקבלו את דינו בשתיקה ובגבורה בלי תרעומת סוף שיעוררו עליהם את מידת הרחמים, ובכלל צאצאים הם לאברהם שעקד את בנו על המזבח הוא נתכוון לקיימה גם בפועל אך הקב"ה מנעו מכך וממנו דרש שיקיימנה רק בכח – כלומר בנכונותו ובשלמות רצונו לבצענה. אך העקדה לא נסיימה מיני אז. וצאצאיו של אברהם משלימים את העקדה נשחטים ונטבחים על קדושת שמו בפועל ומהם לא נדרשת הבעת הנכונות התמה שכן אותה מיצה אביהם. אולי לכן מתעקש אברהם לבצע משהו בבנו וכשם זה לא ניתן לו הוא לוקח את האיל ועוקדו ושורפו ואומר לפניו יהר"צ שיהא זה כאילו שחטתי את בני כאילו שרפתי אותו ויהא אפרו צרור לפניך אולי כדי למנוע מבניו את המשכו של הניסיון או לפחות כדי להקל עליהם אותו מנסה אברהם בכל אופן וצורה להביאו לידי מעשה. גם שרה תרמה את חלקה אומר הרבי גם היא נפחה נשמתה כדי להראות לקב"ה שאי אפשר לבניה בנסיונות קשים שכאלה.

"כל מעשה ישראל הנהרגים ע"י עכו"ם תשלום עקידת יצחק ...ששם הייתה ההתחלה, מחשבה ורצון וכאן הסיום והפעולה היינו העקידה וכל הנהרגים אחר כך מבני ישראל מעשה אחד הוא"²³ ברעיונות מקוריים שכאלה מאיר הרבי את סוגיית החיים שהופכת מיום ליום לבלתי אפשרית בתוככי הגטו. ויושבי הגטו באים ושותים בצמא את דבריו.

23 ר' קלונימוס קלמיש שפירא, **אש קודש**, ועד חסידי פיאסצינא, ירושלים תש"ך, עמ' עג.

אש קודש

במוצאי השבת ואפשר גם בהמשך השבוע יושב הרבי אצל מכונת הכתיבה, ואת הדרשה שאמר באידיש בשבת כותב הוא מילה במילה בעברית רהוטה ספוגה בכישרון פיוטי. בעט סופרים ובדיו הלב הוא מוציא גיליונות לבנים כתובים. ומשמרם, מעת לעת מעיין בהם ומגיהם ביסודיות רבה. מדוע הוא עמל עליהם כל כך, וגופו שבור ורצוצ' וזועק למנוחה? הרבי אינו יודע מה ילד יום אך נפשו נפש מנהיג בישראל יודעת לחוש כי כתבים אלו כוחם רב אם לרצוצי וורשה הם טל תחיה, מה יהיה ערכם עבור הניצולים? ומה יהיה ערכם עבור הדור הבא???

עדות לאמונת אומן לדבקות שאין דומה לה לצאן פזורה העולה על מזבח ועדיין הוגה חיבה לדודה. האם לא יעצור את תשישותו כדי להשאיר לדורות "תורות" אלו?! במשך שנתיים תמימות הרבי דורש מידי שבת לעיתים במחבוא. כי יש שמועה על אקציה שמתקרבת השמועה מתלחשת בין מקורביו והם באים למחבואו אחר כך הוא יכתוב "פרשת יתרו (27.1.40.) בשבת זו הייתי בהחבא." (באותו שבוע שלוש ימים לפני כן כותב חיים קפלן ביומנו-כי נערכים חיפושים לגילוי בתי כנסת שבמחבוא)²⁴ אך לעיתים לבו נשבר בקרבו הכאב פורץ מגרוננו רבוננו של עולם כשם שאין ממליחים את הבשר מידי אף שהמלח טוב לו כך תמזג את ייסורנו שלא יהיו קשים מידי. לעיתים עיניו המוחנך קולטות את בני הנוער השדופים אשר מעמיסים על כתפיהם הדקות את עול פרנסת הבית ואף בשבת אינם נמנעים מלסחור ואפילו שזה מותר מפני פיקוח נפש לבו של הרבי נשבר כי מול עיניו רואה הוא את יום המחר, היום שאחרי המבול האם **"נחשוב שהנערים והבחורים שסבבו שנים בשווקים וברחובות במסחר או לבקש אפתחי נדיבים פרורי לחם בחול ובשבת הם ישובו לעת מצוא אל החדרים והשיבות כמקודם?"**²⁵

ולעיתים השמועות הנוראיות שמגיעות לגטו בדבר הרציחות האכזריות וההתרחשויות הנוראיות בגטו עצמו הופכת את האנשים לאילמים. הימים חולפים וכל תפילותיהם וזעקותיהם לא נענות ושוב הם מתקשים להתפלל וכמו קרע איום מתחולל בנפשם והרבי אומר: **יש חרישה ויש אלימה. החרישה היא**

24 ח. קפלן, **מגילת יסורין**, יומן גיטו ורשא, תל אביב, תשכ"ו, עמ' 151.

25 ר' קלונימוס קלמיש שפירא, **אש קודש**, ועד חסידי פיאסצינא, ירושלים תש"ך, עמ' קיב.

כשיש לאדם הרבה מה לומר ואף על פי כן הוא מחריש...מה שאין כן תופעת האילמות שהיא נובעת "מכך שהאיש הישראלי נשבר ורצוץ עד שאין לו מה לדבר, לא משיג ולא מרגיש, אין לו מוח ולא לב במה להשיג ובמה להרגיש אז אין זו חרישה רק{אלא} אילמות כאילם שאין לו דבור" האילמות קשה מן ההחרשה כי ההחרשה היא רצונית והאילמות- לא. לעיתים אדם רוצה בכל כוחו לזעוק לעזרה וקולו נאלם. גם אדם שלא יכול להתפלל יותר כי קולו נאלם מרוב צרות אל יחשוב שניתק הוא מרבונו של עולם שכן גם אילם אף שאינו מדבר הרי שהוא רומז וזו שפתו-וכך מבינים אותו אף הקב"ה מבין את שפתו של היהודי שנאלם ואף את רמיזותיו הוא מבין ואף זו תפילה.

הרבי מתקן תפילה בגטו ביחד עם הר' שמשון שטוקהמר ור' זושא פרידמן שאף הם "עובדים" עמו בשאפ של שולץ והוא מדפיסה ומפיצה בכל רחבי הגטו. ומתקן לאומרה מידי יום. לאחר נתינת צדקה! ואמירת פרקי תהילים.²⁶ ובאשר ללימוד התורה בגטו הרבי פונה פעמים אין ספור בקריאת עידוד להתחזק בלימוד התורה אף שקשה הדבר קורא ומארגן קביעת שיעורים ולא עוד אלא אומר: **"הייסורים והצרות, אין הם**

26 ח. פרנקל, זכרון קודש לבעל אש קודש, ועד חסידי פיאסצ'נא, גרודז'יסק-ירושלים, תשנ"ד עמ'

סיבה להבטל מהתורה אף לא ייסורי הרעב והמחסור, ההפך יש עתה יותר פנאי ללמוד תורה..."²⁷

יש שעות שכמו משה וירמיהו ומלאכי השרת עומד הוא לפני רבונו של עולם וזועק את כאבם של בניו

"ובאמת פלא הוא איך העולם עומד אחר כל כך הרבה צעקות כאלו. בעשרה הרוגי מלכות נאמר שצעקו המלאכים: 'זו תורה וזו שכרה ענתה בת משמים. אם אשמע קול אחר אהפוך את העולם למים, ועתה ילדים תמימים מלאכים טהורים, אף גדולים קדושי ישראל, הנהרגים ונשחטים רק בשביל שהם ישראל שהם יותר גדולים מן מלאכים, ממלאים את כל חלל העולם צעקות אלו, ואין העולם נהפך רק עומד על עומדו כאילו לא נגע לו הדבר חס וחלילה'"²⁸

ולמרות הכאב הנורא מזהיר הרבי את חסידיו ואומר **"הזהר והשמר שגם אז חס וחלילה לא תפגום אמונתך בה' כחוט השערה."**²⁹ אכן לימד הרבי בכל שמונים וחמש דרשותיו בגטו וורשה כי יכול יהודי להחריש מכאב, יכול הוא לבכות יכול הוא לזעוק זעקות של כאב אך לעולם לא לפגום את אמונתו חלילה אפילו לא כחוט השערה.

27 ר' קלונימוס קלמיש שפירא, **אש קודש**, ועד חסידי פיאסצינא, ירושלים תש"ך, עמ' קצא..

28 ר' קלונימוס קלמיש שפירא, **אש קודש**, ועד חסידי פיאסצינא, ירושלים תש"ך, עמ' קפז.

29 ר' קלונימוס קלמיש שפירא, **אש קודש**, ועד חסידי פיאסצינא, ירושלים תש"ך, עמ' פד-פה.

ומעניין הוא שבכל שמונים וחמש הדרשות אין מילת תוכחה אחת. הרבי שכה היטיב להיות מוכיח בשער בטרם המלחמה (ראה דרשותיו בדרך המלך) בשואה עצמה אינו מוכיח כלל רק מחזק רק מעודד, בוכה וכואב את הכאב אך לא מקונן. אף על פי שכל הסיבות היו לו לקונן על החורבן שחוזה: נפשו הפיוטית והשירה העולה מכתביו ודמו המורתח עד לקצות הנימים משבר בת עמו וראייתו הצלולה ויסוריו הפרטיים ובכל זאת מעולם לא פצה פיו בקינה. לא הוא יקונן על זה החורבן לא בזה בחרה נפשו. הוא בחר להתעלות על הכאב לחשוף בהסתר את צערו של המסתתר את שותפותו ואף אם לעולם לא נרד לסוף דעתו ית', "עלינו לדעת כי אנו אבידתו" אומר הרבי "וחזקה על בעל האבידה שיחזר אחר אבדתו ובסופו של דבר ישיבנו אליו."³⁰

³⁰ ר' קלונימוס קלמיש שפירא, **אש קודש**, ועד חסידי פיאסצ'נא, ירושלים תש"ך, עמ' יא.

רב חובל באונייה טובעת

הרבי מזמן הצצה חטופה לעולמו הפנימי של מנהיג הרואה בכיליונה של עדתו. כליון איטי ומייסר יום יום הוא מעודדם אך לעיתים אף הוא חש כי אינו יכול יותר לדרוש. במקום אחד הוא אומר:

**"אפילו לדרוש דרוש מן הצרות אי אפשר בשעת שבירת הלב
ודכאות הרוח ויש לפעמים שאי אפשר להכריח את עצמו
לאמור ולדרוש מה, מגודל השברון והנפילה רחמנא ליצלן"³¹**

הנה מזדמנת הצצה חטופה אל חדרי חדריו של הרבי ויש פעמים שאי אפשר להכריח את עצמו לאמור ולדרוש...משמע שיש גם פעמים אחרות שהוא מכריח עצמו לדרוש. רב חובל באוניה טובעת שרואה את כל הצוות בטביעתו ותחת להניחו, ולהתבודד

³¹ שם, שם, עמ' קצא.

עם עצמו ועם מותו בוחר הוא לעודד ולחזק על סף השאול ולעיתים אף הוא אינו יכול...ובכל זאת מכריח עצמו...שהרי הוא רב חובל באונייתו וגם בטביעתו-רב חובל הוא.

"ויש שהאיש בעצמו תמה על עצמו הלא נשבר אני הלא כמעט תמיד אני במצב של בכיה וגם בוכה כפעם בפעם, ואיך יכול אני ללמוד תורה ובמה אני מתחזק לחדש תורה וחסידות ויש פעמים שיש {מל' יכה} ליבו לאמור האין זאת רק {אלא} אבירת הלב בקרבי שיכול אני להתחזק וללמוד בצרותי וצרות ישראל המרובים כל כך ושוב ישיב לעצמו הלא נשבר אני ומה רבו בכיותי וכל חיי נכאה ונכה נבון הוא אותו האיש לעצמו..."³²

והמתבונן בספרו באש הקודש העולה מדרשותיו רואה כי אין הוא נותן למבוכה זו להאחז בו אחיזה של ממש. והרי הוא מתנער ממנה ונאחז בשותפו הבוכה עמו

"וזהו החילוק. הבכיות והצער שהאדם מצטער בעצמו לבדו על צרותיו יש שנשבר ונופל מהם עד שאינו יכול לעשות מאומה והבכיות שבוכה עם הקב"ה יחד מחזקים אותו בוכה ומתחזק נשבר ומתאמץ ללמוד לעבוד."³³

³² ר' קלונימוס קלמיש שפירא, **אש קודש**, ועד חסידי פיאסצ'נא, ירושלים תש"ך, עמ' קעח-קעט.

³³ שם, שם, שם.

שאלת הלב ושאלת המוח

הרבי לקה בטיפוס הבהרות, מצבו היה בכי רע ונראה היה כי גופו השבור והרצוף לא ישרוד את המחלה עד כדי כך שכמה פעמים סברו שכבר נסתלק לעולמו. והיו אנשי הגטו למודי הסבל והאימה צובאים על פתחי ביתו וממררים בבכי כשהיה נעור ורואה אותם ואת דמעותיהם היה אומר בהתאמצות רבה **"אוי ואבוי, אתם באים לבכות אחרי, אבל אני חש שיש לבכות אחרי כל היהודים, הן אני חש זאת ממש!"** תלמידו ל. פיינגולד השיג עבורו גלוקזה וכשהביאה מצא את הרבי במיטתו לפניו מונח ספר איוב ושרטוטי פניו היו כשל זקן.³⁴ לבסוף הוא התגבר על מחלתו והבריא. לא כן ארע לרבי מאמשינוב- הרב יעקב דודל חתנו של

³⁴ח. פרנקל, זכרון קודש לבעל אש קודש, ועד חסידי פיאסצ'נא, גרודז'סיק-ירושלים, תשנ"ד עמ'

הרב שלמה יוסקוביץ חתנו של האדמו"ר מגור. שאף הוא חלה באותו הזמן בטיפוס. הרבי מפיאסצ'נא משתתף בהלוויה אם כי הגרמנים אסרו ללוות נפטר יהודי. עיניו זלגו דמעות שנתגלגלו כטיפות כבדות מאחורי משקפיו. הוא מדבר ושוקל ומודד כל מילה ומילה...**ריק מסביב קר בנשמה רב הוא נסיונו של האדם הנשאר שכול בחיים. אין אני מתרעם חס ושלום. אבל אני מבין את דברי ה"שפת אמת" על, חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה שנא' ה' נתן ה' לקח ' – ממילא נשארים חייב, ואני באמת חייב, יש שאלת הלב ויש שאלת המח. את שאלת המח אפשר תמיד לתרץ בתירוץ המתיישב על הדעת. ואילו שאלת הלב אינה מתרצת בנקל. אם הלב כואב, דואב, אין תרופה לכאב זה. את שאלת הלב את כאב הלב אפשר לתרץ, להרגיע, רק כשמסלקים את הסיבה הגורמת לכאב ולשאלה...אני נשאר חייב, מפני שאין לי תרוץ לשאלת הלב. השאלה על שום מה נשארתי יחיד בודד?**

כל בני ביתי נהרגו לנגד עיני. רק בימי תחיית המתים תתורץ שאלת הלב, יחלוק כאב הלב...³⁵

זאת שאלת הלב של הרבי. למה נשארתי חי...? ואליה הוא מצרף את שאלת המח בדרשה שנשא מיד בהחלמתו : האם מותר להודות ולהלל לה' כשעשה לך נס והקימך ממיטת חוליך, כאשר רבים וטובים נופלים מתים לעיניך האין בכך ביטוי לאני ואפסי עוד?! ובכלל האם יש טעם להודות אם גם מחר יכול לפוקדו המוות?

ועל שאלת המח מביא הוא תשובה מעניינת- כן יש להודות על ישועה פרטית כיוון שהנושע מתחזק בעבודת ד' וגומר בליבו

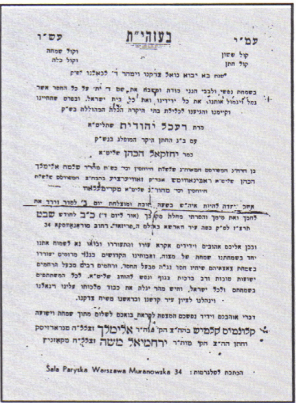
³⁵ שם, עמ' 69. (על סמך עדותו של ל. פיינגולד)

להקדיש את החיים החדשים שהקב"ה העניק לו ליתר עבודת ה'
ומה שהוא מודה לה' כי בשמחת ה' הוא שמח הרי שאין כאן
עניין של "אני ואפסי עוד" ובאשר לכך שהמוות אורב לו גם מחר
אומר הרבי הרי אתה ה' מגן בעדי ואתה יכול להצילני תמיד.³⁶

³⁶ ר' קלונימוס קלמיש שפירא, **אש קודש**, ועד חסידי פיאסצינא, ירושלים, תש"ך, עמ' קלד-קלה.

לקראת המסע האחרון

ביום ב' דר"ח אלול תש"ב(1942) נחטפה בתו של הרבי מרת רעכיל יהודית באחת האקציות ונשלחה כפי הנראה עם אחד המשלוחים לטרבלינקה.³⁷ והוא נותר ערירי מכל בני משפחתו. באותה תקופה מסתננות לגטו הידיעות בדבר ההשמדה בגאזים. ומתחילה להתברר ליהודים תמונת ההשמדה הכוללת ופשרם האמיתי של המסעות למזרח. ועדיין מייחל הרבי לפגוש את בתו שמיני אז לא שמע עליה דבר.

הזמנה לחתונת בת רבינו עס בנו של הרבי מקרימלוב, רבי שלמה אלימלך הכהן רבינוביץ

³⁷ ר' קלונימוס קלמיש שפירא, **אש קודש**, ועד חסידי פיאסצ'נא, ירושלים, תשי"ד, ממכתבו מיום ב' בטבת תשי"ג. מודפס בראשית הספר.

ב-18.7.42 (כשבוע לפני התאבדותו של אדם צ'רניאקוב ראש היודנראט סמוך ממש לאקציות הגדולות למזרח.³⁸) נושא הרבי את דרשתו האחרונה דרשת שבת חזון שבה באופו מפתיע מדבר הרבי על הנחמה העתידה לבוא לאחר החזון שהוא הקשה שבנבואות. נחמת ציון וירושלים והוא חותם את דרשתו האחרונה במילים שכמו רוח נבואה מזרקה בהם "ציון במשפט תיפדה ושביה בצדקה."

בשנת 1943- הרבי אינו נושא יותר דרשות. הגטו בשלבי חיסול אחרונים. הנותרים נחבאים נאחזים בתקווה לשרוד את הסוף אחרים מארגנים במחתרת את המרד. והרבי מגיה את כתביו מוסיף הערות מתקן שגיאות ובין לבין מוסיף הגהות בהן הוא חולק על מה שאמר וכתב. הגהות אלו מלמדות כה רבות שאי אפשר שלא להתייחס לפחות אל אחת מהן. בחנוכה תש"ב כתב הרבי כי:

טועים אלו שאומרים כי צרות כמו היום לא היו לנו מעולם מכיוון שכבר היו לעם ישראל צרות רבות ורעות כחורבן בית המקדש, [חורבן] ביתר ועוד.³⁹ והנה ביום שישי יח' בכסלו תש"ג קורא הרבי את הדברים וחולק עליהם וכך כותב בהגהה-

³⁸ קפלן כותב ביומנו ב-26.7.42 כי הקרבן הראשון לאקציה היה אדם צ'רניאקוב כיוון שלא רצה להיות שותף לה. ראה ח. קפלן, **מגילת יסוריו**, יומן גיטו ורשא, עם עובד, יד ושם, תשכו, עמ' 547-547.

³⁹ ר' קלונימוס קלמיש שפירא, **אש קודש**, ועד חסידי פיאסצ'נא, ירושלים תש"ך, עמ' קלט.

רק כהצרות שהיו עד שלהי דשנת תש"ב היו כבר, אבל כהצרות משונות ומיתות רעות ומשונות שחידשו הרשעים הרוצחים המשונים עלינו בית ישראל משלהי תש"ב לפי ידיעתי בדברי חז"ל ובדברי הימים אשר לישראל בכלל לא היו כמותם. וה' ירחם עלינו ויצלנו מידם כהרף עין".⁴⁰

משמע מהגהה זו שהצרות משלהי תש"ב גדולות מצרות החורבן. כשקראתי הגהה זו היה ברור לי כי אם הרבי כתב כך אות הוא כי היה מודע לכך שגם הנוראה שבקללות החורבן התרחשה "ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן" ולפי דבריו הבטוחים והנכוחים סברתי שאירוע מעין זה התרחש בגטו וורשה. ואכן חיפשתי בכתביו של צ'רניאקוב ומצאתי את העדות המצמררת הבאה בשפתו הדיווחית של י"ור היודנראט בגטו וורשה מיום ה-20 לפברואר 1942 **"אשה בשם רבקה אורמן בת 30 ביצעה מעשה אכילת אדם בבנה בן ה-12 ששבק חיים בחתכה נתח משוקו".**⁴¹ כפי הנראה הרבי ידע על אירוע זה או על דומיו וכשכתב את הגהתו הקצרה לקח בחשבון שכל פורעניות החורבן אכן התרחשו ונוספו עליהן מיתות רעות ומשונות שחדשו הרשעים הרוצחים-מעין רמז-על השמועות בדבר ההמתה בגאזים שהגיעו לגטו וורשה. כשהרבי מסיים את הגהותיו הוא כותב צוואה מפצירה להפיץ את כתביו (לשולחם לאחיו ר' ישעיהו שפירא שחי בארץ) או להחזירם לו אם יזכה לשרוד. טומן אותם

⁴⁰ שם, שם, שם.

⁴¹ אדם צ'רניאקוב, יומן גיטו ורשא, יד ושם, ירושלים, תש"ל, עמ' 271.

בכדי חלב ריקים וחותרם אותם. ואחר מטמינם באדמת הגטו המתפוררת בשלהי 1943 הוא נשלח עם אחד המשלוחים האחרונים של הגטו למחנה באזור לובלין (כפי הנראה טרבלינקה) ושם עלה בסערה השמימה בד' בחשוון תש"ד.

אמונתו האיתנה של הרבי בישועה שבוא תבוא באה לידי ביטוי בכל דרשותיו בכלל. ובדרשתו האחרונה בפרט וכן בניסיונו להכין את כתביו להגיהם ולהטמינם על מנת שימצאו בבוא היום. ואכן בשני הדברים צדק. שיבת ציון וירושלים שהחלה כשש שנים אחר שאמר מילים אלו. וכתביו שנחשפו והוצאו לאור וממשיכים להאיר את ליבם של כל המעיינים בהם **אפילו ליבותיהם של חוקרי שואה שאין אמונת אבותיהם מפעמתם**. וזהו אחד מהפנים שחשף הרבי בהסתר פנים. כשם שאני ברבות הימים גיליתי פנים (מל"ן) אחרות במעשה הספריה של אבא כשהבנתי למשל עד היכן מגיעה תפילת מנחה שלו (ועוד כשהוא ביחידות) עד שאינו יכול לשמוע את צעקותי... ושאוּלי דווקא בשל תפילתו זו זכיתי לנס שנעשה עימי באותו היום. כך באופן עמוק ומבהיל יותר ניתן לראות באותו הסתר פנים נורא. פנים אחרות. כמו את העובדה שמאות אלפים ואולי מליונים למרות ההסתר דבקו בו יתברך עד הסוף, היו תקופות שאנו "הסתרנו פנינו" ממנו והוא דבק בנו והתחסד עמנו למרות הכל. והיו דורות בהם הוא הסתיר פניו מאתנו ואנו דבקנו בו למרות הכל. **כך בכל הסתר נחשפו הפנים האמתיות של הדבק במלוא הארתן דווקא בגלל- ועל רקע - הסתר הפנים הגדול של הצד שכנגד**. וכך התגלתה לנו ולעולם כולו עד היכן מגעת אהבתנו אליו. ועד היכן מגעת אהבתו אלינו. אהבה בלתי תלויה לחלוטין, לא בדבר, ואפילו לא בנאהב. אלא

אהבה בעצם ! (זהו השורש הפנימי של נעשה ונשמע והוא שורש
ניצחיותנו) היש גילוי פנים יפה מזה? עם כל נוראיותו ...
למסקנה הזו הגעתי ממש עכשיו, בחותמי שורות אלו לקראת
היארציטט שלו. ואחרי שנים של עיון בדמותו ובתורתו רבת
ההוד של הרבי מפיאסצ'נא כפי שהיא עולה מכתביו.